

ISSN (Print): 2304–5809
ISSN (Online): 2313–2167

Науковий журнал
«МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ»

№ 4 (116) квітень 2023 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки

Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Бондар О.Б. – канд. с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Історичні науки

Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки

Бернацька Н.І. – д-р. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки

Наумкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки

Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.А. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Психологічні науки

Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Філологічні науки

Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки

Лебедева Н.А. – д-р філос.
в галузі культурології

Технічні науки

Гриценко Д.С. – канд. техн. наук
Горобей М.С. – канд. техн. наук
Дідур В.А. – д-р техн. наук
Почужевський О.Д. – канд. техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки

Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки

Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки

Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство

Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Соціологічні науки

Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Хімічні науки

Козьма А.А. – канд. хім. наук

Військові науки

Можаровський В.М. – д-р військ. наук

Міжнародна наукова рада

Adam Wrobel – Doktor, Associate Professor (Poland)

Arkadiusz Adamczyk – Professor, Dr hab. in Humanities (Poland)

Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)

Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)

Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)

Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial management (Iran)

Michal Sojka – Doctor in Engineer (Poland)

Stanislaw Kunikowski – Associate Professor, Dr hab. (Poland)

Wioletta Wojciechowska – Doctor of Medical Sciences (Poland)

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
НБУ ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, CrossRef, Index Copernicus.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18987-7777Р,
видане Державною реєстраційною службою України 05.06.2012 року.

На обкладинці журналу зображено один із найбільших навчальних закладів Європи – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», який бере свій історичний початок у 1898 році. Це один із найбільших та найкращих університетів України, який, за версіями різних рейтингів, завжди перебуває в топі навчальних закладів і є справжнім музеєм просто неба. Він має величезну територію, на якій можна побачити значну кількість старих будівель, пам'ятників видатним особам та різні тематичні скульптури. Найбільше вражає головний корпус, оздоблення якого виконане за допомогою ліпнини та природного каменю, що надало йому риси романсько-ренесансної стилістики. У наш час ці будівлі мають статуси пам'яток історії, архітектури та містобудування.

ЗМІСТ**ВІЙСЬКОВІ НАУКИ**

- Купін С.П.**
Аналіз ефективності використання броньованих колісних машин при забезпеченні громадської безпеки.....1

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

- Будакевич С.В., Качановський О.І., Русіна Н.Г.**
Проблеми інформаційного забезпечення системи моніторингу земель в Україні.....8

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

- Калинка А.К., Гаврилець С.В., Харабара В.О.**
Продуктивність та реалізація ресурсного потенціалу в господарствах суспільного сектору різних форм власності Чернівецької області.....13

- Калинка А.К., Шпак А.В.**
Вирощування бугайців різних генотипів на підсисі в умовах передгірської зони Карпатського регіону Буковини.....17

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Плотник О.В.**
Особливості епіфітної ліхенобіоти агенскалнс (місто Рига) 24

МЕДИЧНІ НАУКИ

- Юрчак А.О.**
Остеопатія як метод фізичної терапії при больовому синдромі поперекового відділу хребта.....29

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ

- Єна М.С., Миколайчук Н.А.**
Фармацевтичні аспекти застосування лікарських засобів для місцевого лікування опіків на національному та закордонних ринках.....33

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

- Біліченко А.С.**
Новобігородський та Новоборисоглібський каторжні центри Харківської губернії (1869–1892 рр.).....37

- Довгалець О.М.**
Проголошення Української Народної Республіки та діяльність національних партій у складі Центральної Ради.....45

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

- Форманюк Т.М., Серих С.В., Ковальова Н.М., Гуртова В.А.**
Мистецька спадщина та особисті речі І.С. Іжакевича у збірці Національного музею історії України.....52

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

- Яхновська А.О., Єрошенко К.І., Шпачинський І.А.**
Формування навичок підприємливості в початковій школі. Філософсько-педагогічні засади та перспективи розвитку.....58

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Мельничук М.М., Рева М.М.**
Специфіка гендерно-рольових уявлень юнацтва із різною мотивацією кохання.....64
- Юдіна Н.О., Харченко А.С.**
Класифікація та структура мотивів працівників органів внутрішніх справ.....68

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

- Дубовик Н.А., Шило О.В.**
Культурна дипломатія як інструмент міжнародної комунікації України.....72
- Усманова О.В.**
Питання Голокосту: від фактів до застереження (український аспект).....77

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

- Дубовик С.Г., Євтушенко Я.А.**
Організаційно-методичний супровід роботи вчителя з опрацювання розділу «Частини мови» в початковій школі.....82
- Онопрієнко О.М., Онопрієнко О.В.**
Проблеми національно-патріотичного виховання молоді.....88
- Плющик Є.В., Луценко В.В., Гордєєва-Ковальчук Т.О.**
Розвиток музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами з використанням музично-комп'ютерних технологій.....92

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Laman Hasanova Hasanali**
Derived tourist terms and their structural-semantic, functional characteristics in the Azerbaijani language.....96
- Подденежна О.В.**
Київський текст у прозі М. Алданова.....100
- Томусяк А.М., Райчук Н.І.**
Комунікативно-прагматичні параметри риторичних питань як репрезентантів експресивності художнього мовлення Оксани Забужко.....104

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Дяченко С.В., Полнікова Д.С., Бондаренко А.М. Законопроект що скасовує ГК України – прийняти не можна відхилити.....	109
---	-----

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Вівчар О.Й., Кос Т.Ю. Сучасні методи оцінювання фінансової стійкості підприємства.....	115
Звоновський Р.А. Мотиваційні аспекти управління потенціалом аграрного підприємства.....	120
Кладова О.О., Черевко О.В., Зачосова Н.В. HR-менеджмент як інструмент оновлення кадрової політики суб'єкта господарювання.....	125
Клочко Т.А. Бізнес-планування в аграрній сфері.....	131
Костюнік О.В., Лакомова М.С. Роль системи контролінгу в управлінні стійким розвитком підприємства.....	135

Кушнір С.О., Снісаренко М.Є. Інвестиції в житлове будівництво як засіб відновлення Запорізької області після війни....	139
Литвин О.Є., Банк Д.М. Особливості цифрової валюти в Індії.....	144
Ляшенко О.І., Овчаренко Д.І. Економіко-математичний аналіз рівня безробіття в Україні та країнах ЄС.....	147
Обухов І.Є. Протекціоністські обмеження експорту України з боку її найбільших торговельних партнерів.....	153
Пак Н.Т., Фолюш М.Т. Функціонування ринку праці в Україні в умовах війни.....	160
Попович Д.В., Бундз Н.Б., Іванків В.О. Проблеми та перспективи розвитку страхування кіберризиків на національному ринку.....	168
Скорик М.О., Брухаль В.Р. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану.....	173
Скорик М.О., Даниленко В.В., Тесленко І.С., Юдіна А.Ю. Податкові новації для бізнесу в умовах воєнного стану в Україні.....	178

CONTENTS**MILITARY SCIENCES**

- Kupin Serhii**
Analysis of the efficiency of using wheeled armored vehicles in ensuring of public safety.....1

ENGINEERING SCIENCES

- Bulakevych Serhii, Kachanovskyi Oleh, Rusina Nelia**
Issues of information support of land monitoring system in Ukraine.....8

AGRICULTURAL SCIENCES

- Kalinka Andriy, Gavrilets Stepan, Harabara Vitaly**
Productivity and realization of resource potential in public sector facilities of different forms of ownership of Chernivtsi region.....13
- Kalinka Andriy, Shpak Lyudmila**
Growing of bugays of different genotypes on the subsystem in the conditions of the mountain area of the Carpathian region of Bukoyiha.....17

BIOLOGICAL SCIENCES

- Plotnyk Olena**
Characteristics of epiphytic lichenobiota agenskalns (Riga city).....24

MEDICAL SCIENCES

- Yurchak Andriy**
Osteopathy as a method of physical therapy for pain syndromes of the lumbar compartment of the spine.....29

PHARMACEUTICAL SCIENCES

- Yena Maryna, Mykolaichuk Natalia**
Pharmaceutical aspects of the use of drugs for the local treatment of burns in the national and foreign markets.....33

HISTORICAL SCIENCES

- Bilichenko Lidiia**
Novobilgorod and Novoborysohlib Concentration Centers of Kharkiv governance (1869–1892).....37
- Dovgalets Oksana**
Proclamation of the Ukrainian People's Republic and activities of national parties in the Central Council.....45

HISTORY OF ART

- Formanuk Tetiana, Sierykh Svitlana, Kovalova Nataly, Hurtova Victoria**
Heritage of I.S. Izhakevich in the collection of the National Museum of the History of Ukraine.....52

PHILOSOPHICAL SCIENCES

- Yakhnovska Alina, Yeroshenko Karolina, Shpachynsky Igor**
Formation of entrepreneurship skills in primary school. Philosophical and pedagogical basis and prospects of development.....58

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

- Melnychuk Maiia, Reva Marina**
Psychological features manifestation of attraction in adolescent age.....64
- Yudina Nataliia, Kharchenko Anzhela**
Classification and structure of motives of employees of internal affairs bodies.....68

SOCIAL COMMUNICATIONS

- Dubovyk Nataliia, Shylo Olha**
Cultural diplomacy as an tool of international communication of Ukraine.....72
- Usmanova Olena**
The Holocaust question: from facts to warning.....77

PEDAGOGICAL SCIENCES

- Dubovyk Svitlana, Yevtushenko Yana**
Organizational and methodological support of the teacher's work in processing the section «Parts of language» in the primary school.....82
- Onoprienko Olha, Onoprienko Oleksandr**
Problems of national and patriotic education of youth.....88
- Plyuschyk Elizaveta, Lutsenko Viktor, Gordeeva-Kovalchuk Tatyana**
Development of musical abilities of children with special educational needs using music and computer technologies.....92

PHILOLOGICAL SCIENCES

- Laman Hasanova Hasanali**
Derived tourist terms and their structural-semantic, functional characteristics in the Azerbaijani language.....96
- Poddenezna Olena**
Kyiv text M. Aldanov's proze.....100
- Tomusiak Liudmyla, Raychuk Nadiia**
Communicative and pragmatic parameters of rhetorical questions as representatives of the expressiveness of artistic speech Oksana Zabuzhko.....104

LAW SCIENCES

- Diachenko Serhii, Polnikova Dasha, Bondarenko Albina**
The draft law avoiding the Economic Code of Ukraine – it cannot be rejected.....109

ECONOMIC SCIENCES

Vivchar Oleksandra, Kos Tetyana Modern methods of assessing the financial performance of the enterprise.....	115
Zvonovskyi Ruslan Motivation aspects of management of the potential of an agricultural enterprise.....	120
Kladova Olha, Cherevko Oleksandr, Zachosova Nataliia HR-management as a tool for updating the personnel policy of the business entity.....	125
Klochko Tatiana Business planning in the agricultural sphere.....	131
Kostiunik Olena, Lakomova Maria The role of the control system in sustainable management development of the enterprise.....	135
Kushnir Svitlana, Snisarenko Mykyta Investments in residential construction as a means of reconstruction of the Zaporizhia region after the war.....	139
Lytvyn Olena, Bank Daryna Peculiarities of digital currency in India.....	144
Liashenko Olena, Ovcharenko Diana Economic and mathematical analysis of unemployment in Ukraine and EU countries.....	147
Obukhov Illia Protectionist restrictions on Ukraine's exports by its largest trade partners.....	153
Pak Nataliia, Foliush Mariia Labor market functions in Ukraine during the war.....	160
Popovych Dariya, Bundz Nataliia, Ivankiv Viktoriia Problems and prospects for the development of cyber risks insurance on the national market.....	168
Skoryk Maryna, Brukhal Vladyslav Tax incentives of business under the conditions of marital state.....	173
Skoryk Maryna, Danylenko Vladyslava, Teslenko Inna, Yudina Anna Tax innovations for business under the conditions of marital state in Ukraine.....	178

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-16>

УДК 373.3.31

Дубовик С.Г., Євтушенко Я.А.
Київський університет імені Бориса Грінченка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОПРАЦЮВАННЯ РОЗДІЛУ «ЧАСТИНИ МОВИ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті акцентовано увагу на актуальності проблеми організаційно-методичного супроводу роботи вчителя з опрацювання розділу «Частини мови» в початкових класах у педагогічній теорії і практиці. Розкрито сутність і зміст базових понять дослідження. Розглянуто психолого-педагогічний аспект проблеми. Описано лінгводидактичні основи вивчення розділу «Частини мови» у практиці початкового навчання української мови. Зроблено аналіз і проведено діагностику стану забезпечення оволодіння учнями початкових класів граматичними знаннями і вміннями. Обґрунтовано організаційно-методичні основи засвоєння частин мови на уроках української мови в початковій школі. Зазначено педагогічні умови ефективного засвоєння учнями початкових класів розділу «Частини мови» як підґрунтя для подальшого навчання граматики у середній і старшій школі. Проведено моніторинг ефективності розроблених організаційно-методичних основ опрацювання морфології в початковій школі. Подано поетапну методику формування граматичних понять про частини мови в початковій школі. Визначено основні напрями роботи вчителя з формування в молодших школярів мовно-граматичної компетенції: робота над засвоєнням учнями самостійних частин мови (іменник, прикметник, дієслово, числівник, прислівник, займенник) і властивих їм граматичних категорій; ознайомлення учнів зі службовими словами (прийменник, сполучник, частка) і їх роллю в реченнях; формування мовно-граматичних умінь і навичок; розвиток і вдосконалення умінь виконувати морфологічний розбір слів, які належать до самостійних частин мови. Розроблено систему мовно-граматичних вправ і завдань, спрямованих на формування мовно-граматичної компетенції молодших школярів. Зазначено методичні рекомендації для вчителів початкової школи з питань організації вивчення розділу «Частини мови» і формування граматичних умінь і навичок учнів на уроках української мови.

Ключові слова: граматика, морфологія, самостійні частини мови, службові частини мови, граматичні категорії, методика формування граматичних понять, мовно-граматична компетенція, граматичні вміння і навички, організаційно-методичні основи.

Dubovyk Svitlana, Yevtushenko Yana
Borys Grinchenko Kyiv University

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF THE TEACHER'S WORK IN PROCESSING THE SECTION «PARTS OF LANGUAGE» IN THE PRIMARY SCHOOL

Summary. The article focuses on the relevance of the problem of organizational and methodological support of the teacher's work on the development of the section "Parts of speech" in primary grades in pedagogical theory and practice. The essence and content of the basic concepts of the research are disclosed. The psychological and pedagogical aspect of the problem is considered. The linguistic and didactic foundations of studying the "Parts of speech" section in the practice of primary teaching of the Ukrainian language are described. An analysis was made and a diagnosis was made of the state of ensuring the mastery of grammar knowledge and skills by elementary school students. The organizational and methodological foundations of learning parts of the language in Ukrainian language lessons in primary school are substantiated. Pedagogical conditions for effective assimilation of the "Parts of speech" section by primary school students as a basis for further learning of grammar in secondary and high school are indicated. Monitoring of the effectiveness of the developed organizational and methodical foundations of studying morphology in primary school was carried out. A step-by-step method of forming grammatical concepts about parts of speech in elementary school is presented. The main directions of the teacher's work on the formation of linguistic and grammatical competence in younger schoolchildren have been determined: work on students' assimilation of independent parts of speech (noun, adjective, verb, numeral, adverb, pronoun) and their characteristic grammatical categories; familiarizing students with official words (preposition, conjunction, particle) and their role in sentences; formation of linguistic and grammatical abilities and skills; development and improvement of the ability to perform morphological analysis of words that belong to independent parts of speech. A system of language-grammatical exercises and tasks aimed at forming the language-grammatical competence of younger schoolchildren has been developed. Methodological recommendations for primary school teachers on organizing the study of the "Parts of Speech" section and forming students' grammatical abilities and skills in Ukrainian language lessons are indicated.

Keywords: grammar, morphology, independent parts of speech, official parts of speech, grammatical categories, method of forming grammatical concepts, linguistic and grammatical competence, grammatical abilities and skills, organizational and methodological foundations.

Постановка проблеми. Мовна ситуація в Україні значною мірою залежить від засвоєння української мови як базової дисципліни в загальноосвітній школі. Нові мотиви опанування державної мови вимагають оновлення методики викладання української мови, диференційованого підходу до оволодіння ґрунтовними мовними знаннями й уміннями.

У Державному стандарті початкової освіти і навчальній програмі з української мови для 1-4 класів визначено пріоритетні напрями роботи, за якими має здійснюватися оволодіння рідною мовою, опанування усного й писемного спілкування. Одне з важливих місць у системі початкової мовної освіти школярів займає лінгвістичний аспект, спрямований на засвоєння учнями знань про мову, формування мовних умінь.

Вивчення знань із граматики (морфології і синтаксису), засвоєння граматичних норм української мови, формування відповідних практичних мовно-граматичних умінь на початковому етапі шкільної мовної освіти уможлиблюють досягнення її найважливіших завдань – сформувати в молодших школярів уміння граматично правильно оформлювати власні висловлювання і підвищити рівень їхньої комунікативної компетентності, загальної культури усного й писемного мовлення.

Зазначимо, що вивчення української мови є важливим етапом у формуванні мовної особистості учня початкової школи. Важливу роль у цьому процесі відіграє вивчення морфології й ознайомлення з частинами мови. У зв'язку з цим ми стверджуємо, що питання щодо організаційно-методичного супроводу роботи вчителя з опрацювання розділу «Частини мови» в початковій школі є актуальним і значущим, потребує детального вивчення і розроблення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження функціонування мовних одиниць різних рівнів зробили відомі науковці, а саме: О. Біляєв, М. Ващуленко, В. Горяний, Н. Грипас, С. Караман, В. Масальський, В. Мельничайко, І. Олійник, М. Пенцилюк, М. Плющ, Л. Симоненкова, Л. Щерба, М. Шкільник та ін.

Важливим питанням граматики і методики її викладання у школі присвячено науково обґрунтовані дослідження В. Бадер, Л. Варзацької, В. Каліш, Н. Лазаренко, Л. Мацько та інших. Система роботи щодо вивчення української мови на основі комунікативно-діяльнісного і функціонального підходів знайшла своє висвітлення і детальний розгляд у лінгводидактичних працях О. Мельничайко, М. Наумчук, Н. Гац, К. Плиско, Л. Попової, Т. Потоцької, Л. Скуратівського, О. Хорошковської, Г. Шелехової та ін.

Результати аналізу сучасних досліджень засвідчили, що питання щодо організаційно-методичного супроводу роботи вчителя з опрацювання розділу «Частини мови» в початковій школі є актуальним і достатньо висвітленим у наукових працях дослідників, але окремі аспекти проблеми потребують детального вивчення і подальшого розроблення.

Мета статті. Головною метою цієї статті є теоретичне узагальнення і практичне розроблення ефективного організаційно-методичного супроводу

роботи вчителя з вивчення розділу «Частини мови» на уроках української мови в початкових класах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учитель початкових класів «об'єктивно є творцем того фундаменту, на який спираються основна і старша ланки загальноосвітньої школи, саме він започатковує формування у молодших школярів таких важливих загальнонавчальних умінь і навичок, як читання і письмо, виробляє реалістичні уявлення про навколишній світ, прищеплює правильні гігієнічні навички, виховує естетичні орієнтири, спільно із сім'єю закладає основи трудових умінь, пов'язаних зі щоденними дитячими, учнівськими і загальносімейними потребами» [3, с. 52].

Засвоєння шкільного курсу граматики (морфології) починається зі з'ясування питань про поділ слів на частини мови. Шкільна практика здебільшого ґрунтується на позиції, що в українській мові – десять частин мови. Шість із них – самостійні (повнозначні), три – службові (неповнозначні) і вигук, який не належить до повнозначних і неповнозначних частин мови.

Вивчення частин мови в початкових класах має на меті засвоєння учнями таких самостійних частин мови, а саме: іменник, прикметник, дієслово, займенник (особові), числівник, прислівник; практичне ознайомлення молодших школярів зі службовими словами, а саме: прийменником, сполучником, часткою (без уживання термінів «службові» частини мови); усвідомлення того, що кожне слово є назвою предмета, ознаки чи дій, і відповідає на певні питання (наприклад, *хто? що?* (іменник), *яка? який? яке? які?* (прикметник), *що робить? що зробить?* (дієслово). Ющук І. у підручнику «Морфології» описує застосування форми словозміни згідно з правилами: «правопис відмінкових закінчень іменників і прикметників, особових закінчень дієслів; розвиток усного і писемного мовлення учнів шляхом збагачення їхнього словника новими іменниками, прикметниками чи дієсловами; уточнення змісту окремих слів, розвиток уміння добирати слова для передачі своїх думок, з'ясування синтаксичної функції тієї чи іншої частини мови» [7].

Важливо зазначити, що ознайомлення з частинами мови починається з вивчення іменника як найбільш уживаного лексико-граматичного класу слів. Вивчення *іменників* у початкових класах передбачає, по-перше, формування граматичного поняття про іменник як частину мови; по-друге, розвиток умінь визначати лексико-граматичні категорії іменників; по-третє, формування вмінь і навичок правопису відмінкових закінчень іменників, по-четверте, збагачення словникового запасу учнів іменниками і розвиток навичок точного використання їх у мовленні. Горпинич В.О. стверджує: «Лексичні і граматичні ознаки досить складні, а тому вивчення цієї частини мови вимагає поступового накопичення конкретного матеріалу для узагальнення і систематизації знань про іменник як частину мови» [2].

Горпинич В.О. зазначає: «Система роботи над вивченням теми «Іменник» має бути цілеспрямованим процесом, який передбачає певну послідовність ознайомлення учнів зі смисловим значенням і граматичними ознаками цієї частини мови, а також поступове ускладнення вправ, спрямованих

на формування навичок точного вживання іменників у мовленні і правильне їх написання» [2].

При вивченні відмінювання іменників доцільно розкрити учням сутність і зміст категорії відмінка; його здатність виражати синтаксичні зв'язки між словами за допомогою закінчень, а в деяких випадках і прийменників. У четвертому класі планується вивчення відмінків і видів відмінювання іменників. Проте основа для формування цієї концепції поступово готується з першого класу. На практиці діти ознайомляться з відмінком імен при побудові словосполучень, при відтворенні деформованих текстів і при перетворенні імен у питання і числа.

Завдання вивчення *прикметника* з 1 по 4 класи – сформулювати граматичне поняття про прикметник як споріднену з іменником частину мови, виробити вміння та навички правопису родових і відмінкових закінчень, виробити вміння вживати прикметники в усному та письмовому дискурсі. Тема «Прикметник» – це цілеспрямований процес, який передбачає певну систему роботи з постійного ознайомлення учнів із граматичними ознаками цієї частини мови, а також використання мовних і граматичних вправ і завдань. Формувати вміння та навички молодших школярів у вживанні прикметників для збагачення, уточнення та висловлювання власних висловлювань.

Система вивчення *дієслова* призначена для виконання завдань, а саме: сформулювати в учнів початкове уявлення про дієслово як частину мови на основі лексичних (називає дію та стан предмета) і граматичних ознак (час, число, особа; синтаксична роль у реченні – головний член речення – присудок); формування в молодших школярів умінь і навичок правопису найбільш уживаних особових закінчень дієслова; збагачення словникового запасу учнів дієсловами-синонімами, дієсловами-антонімами, розвиток умінь і навичок уживати їх у своєму мовленні.

Зазначимо, що саме вивчення дієслова має значні можливості для розвитку усного і писемного мовлення учнів початкової школи. Програма з української мови спрямовує роботу вчителя насамперед на опрацювання функціональних особливостей дієслова, на розвиток умінь доречно вживати дієслова у мовленні.

На початковому етапі передбачено спостереження за роллю дієслів у мовленні; розгляд дієслів, близьких і протилежних за значенням; аналіз текстів із влучним уживанням дієслів. Далі продовжується робота із дієсловами-синонімами, дієсловами-антонімами; пропонуються завдання на вибір серед поданих слів доречних дієслів, які найточніше виражають думку, відповідають меті і типу зв'язного висловлювання; здійснюється спостереження за вживанням дієслів у неозначеній формі у прислів'ях і приказах.

Наступний етап роботи передбачає побудову сполучень слів із спільнокореновими та синонімічними дієсловами, які належать до різних лексико-семантичних груп, складання з ними речень, текстів; конструювання речень із однорідними членами – присудками, вираженими дієсловами, урахувавши подані мовленнєві ситуації; спостереження за роллю дієслів у текстах-розповідях і текстах-описах; розвиток умінь урізноманітнювати мовлення, використовуючи доречні дієслова.

На завершальному етапі роботи значна увага приділяється переконструюванню тексту зі змінною граматичною формою (зі зміною однієї дієслівної форми часу на іншу, неозначеної форми дієслова на часову і навіпаки); утворенню часових форм дієслова залежно від змісту тексту і його особливостей; побудові речень за поданими схемами; переконструюванню тексту і переказу його зі зміною однієї особи та іншу.

Молодші школярі ознайомлюються з *числівником* як частиною мови вже з 2 класу. Вони мають перше уявлення про специфіку цієї частини мови, вчать розпізнавати числівники в тексті, практично опановують правопис найбільш уживаних числівників. Вивчаючи числа, учні повинні засвоїти, що: числа є частиною мови; числівники позначають кількість предметів або їх порядок при лічбі; числа відповідають на питання скільки? який? котрий?; числівники кількісні та порядкові (без уживання термінів); розряди змінюються за відмінками, а порядкові також за числами та родами; числівники роблять мову точною та емоційною [6].

Поняття про *займенник* як частину мови формується на завершальному етапі початкового курсу української мови. Займенник є найбільш абстрагованою частиною мови. У свідомості дітей поняття про нього сформуватися не може в повному обсязі. Через це в початковій школі вивчаються лише особові займенники.

Зазначимо, що формування граматичного поняття про займенник починається в 4 і продовжується у старших класах [6]. Програмою 1–4 класів передбачено ознайомлення дітей із загальними поняттями про займенник як частину мови, зі значенням особових займенників, їх синтаксичною роллю. Водночас програма з української мови орієнтує вчителя початкової школи на вироблення в дітей умінь оперувати займенниками під час складання словосполучень і речень, а також на формування умінь і навичок редагувати тексти, тобто вдосконалювати їх, уникаючи лексичних повторів, і із цією метою застосовуючи займенники.

Завдання вчителя при формуванні поняття про прислівник як частину мови полягає в тому, щоб: отримати практичне усвідомлення учнів про прислівник як лексико-граматичну групу слів; вчити розпізнавати прислівники серед відомих дітям частин мови; формувати вміння вживати цю групу слів в усному та писемному мовленні; забезпечити відпрацювання учнями орфографічних навичок найпоширеніших груп прислівників, передбачених програмою з української мови для початкової школи.

Молодші школярі ознайомлюються з *прислівником* як частиною мови тільки в 4 класі. Учні дістають перше уявлення про специфічні особливості цієї частини мови, навчаються визначати цю частину мови за істотними ознаками; ознайомлюються з прислівниками, близькими і протилежними за значенням, практично засвоюють правила написання найчастіше уживаних прислівників, тренуються у розрізненні прийменників із іменниками (на пам'ять) і прислівників (напам'ять).

Вивчення службових частин мови *прийменників, часток і сполучників* здійснюється практично (без уживання термінів). Головне завдан-

ня вчителя під час опрацювання службових слів полягає у: формуванні вміння виділяти їх у мовному потоці, поясненні ролі службових слів у реченні; формуванні орфографічних умінь і навичок роздільного написання прийменників із наступними словами, частки не з дієсловами.

Отже, найважливішим у початкових класах є те, щоб учні здобули практичні знання, усвідомили функціональну роль у мовленні кожної частини мови, засвоїли найважливіші граматичні категорії, властиві їм. На нашу думку, на вивчення морфології (частин мови) вчитель має звертати особливу увагу. Адже під час опрацювання цих навчальних тем в учнів закріплюються й удосконалюються вміння граматично правильно будувати словосполучення і речення, використовувати їх у зв'язних висловлюваннях, продовжують формуватися граматико-орфографічні вміння і навички.

Горпинич В.О. наголошує: «рідна мова – найважливіший засіб не тільки спілкування, а й мислення, здобуття знань, саморозвитку й самовираження людини. Чим досконаліше людина володіє мовою рідного народу й рідної землі, тим краще вона засвоює готові знання, точніше мислить, повніше реалізує свій інтелектуальний потенціал, швидше налагоджує стосунки з іншими людьми» [2, с. 208]. Ці положення підкреслюють важливість вивчення граматики на початковому етапі, оскільки вона є основою сучасної української мови.

Початковий курс української граматики покликаний забезпечити мовну підготовку молодших школярів, допомогти практично оволодіти її граматичними нормами, сформувати в учнів міцні навички культури усного й писемного мовлення, тобто підготувати їх до вивчення граматики в середній і старшій школі.

На нашу думку, засвоєння кожного з розділів курсу граматики української мови (морфології і синтаксису) необхідно максимально наблизити до потреб початкової школи, урахувавши останні досягнення лінгвістичної та методичної науки: вивчення мови має ґрунтуватися на останніх досягненнях науковців і практиків із питань вивчення частин мови в 1–4 класах.

Детально розглянемо науково обґрунтовану методику формування граматичних понять про частини мови, яку доцільно застосовувати на уроках вивчення граматики (морфології) в початковій школі. Зазначимо, що процес формування граматичних понять охоплює основні чотири етапи.

Перший етап формування граматичних понять про частини мови передбачає аналіз мовного матеріалу з метою виокремлення основних ознак поняття. На цьому етапі доцільно застосовувати прийоми мислительної діяльності – аналіз і синтез. Учні під керівництвом учителя аналізують поданий мовний матеріал і визначають істотні граматичні ознаки мовного явища, яке вивчається на уроці української мови.

Для формування поняття про частини мови вчителю початкової школи необхідно спрямувати свою роботу на формування в учнів умінь абстрагуватися від конкретного лексичного значення слів і об'єднувати їх за спільними граматичними ознаками, зокрема, що називають, на які питання відповідають (наприклад, *іменни-*

ки – є назвою предметів, відповідають на питання *хто? що?*; *прикметники* – є назвою ознаки предмета, відповідають на питання *який? яка? яке? які?*; *дієслова* – є назвою дії предмета, відповідають на питання *що робить? що зробишь?*).

На другому етапі формування граматичних понять про частини мови відбувається узагальнення основних ознак поняття, установлення зв'язків між ними і введення терміна (наприклад, *іменник, прикметник, дієслово*). Зазначимо, що вчителю початкової школи важливо взяти до уваги те, що оволодіння граматичним поняттям на цьому етапі полягає не тільки в заучуванні учнями слова-терміна, але й розумінні того, що слова *навчання, просьба* – не дієслова, а іменники, а слова *мудрість, зелень* – не прикметники, а іменники. Рекомендація педагогові – вводити терміни – назви частин мови необхідно лише тоді, як молодші школярі усвідомлять його значення під час аналізу конкретного мовного матеріалу.

Третій етап формування граматичних понять про частини мови має на меті – уточнення сутності ознак граматичного поняття і зв'язків між ними. Наприклад, учні усвідомили важливі ознаки поняття «частини мови»: лексичне значення (що називає слово?) і питання, на яке слово відповідає. На цьому етапі учні вивчають і окремі граматичні ознаки частин мови: категорії роду, числа та відмінка іменників і прикметників, час дієслів; за своєю іншою особливістю частин мови – іменники і прикметників змінюються за відмінками і числами, а дієслова – за особами і числами, дієслова минулого часу – за родами.

На четвертому етапі формування граматичних понять про частини мови відбувається конкретизація вивченого граматичного поняття під час виконання вправ і завдань, які мають на меті – практичне застосування засвоєних знань із граматики.

Зазначимо, що рівень засвоєння граматичних понять про частини мови учителя визначають на основі аналізу відповідей учнів, під час перевірки самостійних робіт, наприклад, групування слів за певною граматичною ознакою, морфологічного розбору різних частин мови [1, с. 191–192].

Ефективність навчання граматики (морфології) залежить не тільки від опанування учнями мовно-граматичних понять і правил, а й від організації роботи, від доцільного добору дидактичного матеріалу. Методичні засоби навчання мають бути лінгвістично обґрунтованими, відповідати характеру й змісту виучуваного граматичного матеріалу. Добираючи приклади, необхідно враховувати всі особливості граматичних одиниць, варіювати найсуттєвіші їхні ознаки для забезпечення усвідомлення найважливіших визначальних понять.

Сучасні лінгводидакти вважають, що навчання української мови має спиратися на об'єктивні, постійні взаємозв'язки між предметами, явищами, процесами – закономірності, урахування яких сприяє ефективній організації освітнього процесу. До закономірностей навчання і засвоєння рідної мови науковці відносять: постійну увагу до матеріалу мови, її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норми літературної мови; оцінку виражальних можливостей рідної мови; розвиток мовного

чуття, дару слова; випереджувальний розвиток усного мовлення; залежність мовленнєвих умінь і навичок від знань граматики і словникового складу мови [4, с. 30–31].

Ми вважаємо, що врахування означених закономірностей навчання допоможе вчителю початкової школи реалізувати зміст навчання морфології на уроках української мови, розробити ефективну методику формування мовної особистості молодшого школяра.

Методика вивчення частин мови ґрунтується на специфічних принципах, що усталилися в сучасній лінгводидактиці: вивчення частин мови у зв'язку з фонетикою, лексикою та іншими розділами української мови; засвоєння частин мови на синтаксичній основі; опрацювання системи відмінювання частин мови і словотвору у зв'язку з орфографією; вивчення частин мови в поєднанні з розвитком мовлення [4, с. 146].

Провідними підходами на сучасному етапі шкільної мовної освіти є передусім такі: комунікативно-діяльнісний, функціонально-стилістичний, соціокультурний, компетентнісний. Зазначимо, що їхнє впровадження можливе за умови навчання української мови на текстовій основі.

Лінгвістичного обґрунтування вимагає добір методичних засобів навчання – методів опрацювання навчального матеріалу, способу організації навчальної роботи на уроках вивчення граматики (морфології). При цьому необхідно враховувати три основні чинники: характер навчального граматичного матеріалу з морфології; рівень мовного розвитку школярів; особливості мовного середовища, його розвивальний потенціал.

Теоретичний граматичний матеріал рекомендуємо вчителю початкової школи опрацьовувати різними способами, перевіреними практикою навчання української мови – за допомогою розповіді, спостереження за мовним матеріалом із метою визначення істотних ознак граматичних понять, пошукової бесіди, проблемного викладу граматичного матеріалу, самостійного опрацювання теми за підручником.

Лінгвістичний аспект визначає і добір специфічних прийомів навчання граматики. На нашу думку, ефективними є: морфологічний розбір (повний або частковий, усний або письмовий), розмежування аналогічних слів, постановка слова в потрібну граматичну форму; зіставлення граматичних форм; заміна одних форм іншими; спостереження за функціонуванням паралельних морфологічних форм; складання словосполучень і речень із певними граматичними формами слів; алгоритмізація.

Список літератури:

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 190–231.
2. Горпинич В.О. Морфологія української мови : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
3. Кочан Н.І. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 249 с.
4. Пентилюк М.І., Караман С.О., Караман О.В. та ін. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
5. Пентилюк М.І., Караман С.О., Караман О.В. та ін. Практикум з методики навчання української мови / за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
6. Русанівський В., Тараненко О., Зяблюк М. Українська мова : Енциклопедія. 2-е вид. виправ. і доп. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
7. Ющук І. Українська мова. Морфологія. Київ : Либідь, 2004. 640 с.

Вдумливого підходу потребує застосування на уроках вивчення морфології мовних ілюстрацій, дидактичного матеріалу, граматичних вправ. Важливо зазначити, що добираючи систему граматичних вправ, необхідно враховувати те, щоб їх виконання допомагало молодшим школярам практично осмислити теоретичний матеріал про частини мови, зробити його надбанням мовного і мовленнєвого досвіду кожного учня, забезпечувало формування практичних граматичних умінь і навичок. Системні знання про лінгвістичну природу частин мови, функціональну роль у мовленні сприятимуть мовленнєвому розвитку школярів, формуванню мовної і мовленнєвої компетенції учнів початкової школи.

Висновки і пропозиції. Засвоєння морфології (частин мови) української мови в початковій школі має велике значення для мовленнєвого розвитку учнів, формування в них граматичних умінь і навичок нормативно оформлювати власні висловлювання, правильно вживаючи слова різних частин мови у відповідних граматичних формах. Робота над розвитком і вдосконаленням граматичного ладу мовлення молодших школярів позитивно впливає на формування мовленнєвої особистості учня, і його комунікативної компетенції.

Процес формування в молодших школярів граматичних умінь є довготривалим, тому має багатоаспектний характер. Педагогічними умовами організації цього процесу є: розроблення методичної системи роботи, спрямованої на успішне оволодіння учнями морфології української мови; побудова алгоритму засвоєння частин мови в початковій школі. Таким чином, досягненню успішних результатів у формуванні в учнів граматичних умінь сприяє цілеспрямована робота, яка передбачає вивчення теоретичного матеріалу про частини мови, застосування поетапної методики формування граматичних понять, використання ефективних методів і прийомів, форм і засобів навчання, системи граматичних вправ і завдань мовленнєвого спрямування.

До перспектив дослідження відносимо: подальше вивчення процесу формування в учнів граматичних понять із урахуванням принципу наступності між початковою, середньою і старшою ланками освіти; пошук сучасних доцільних методів і прийомів навчання, що оптимізують процес формування граматичних умінь і навичок молодших школярів; подальше дослідження системи мовних вправ, спрямованих на вдосконалення граматичного ладу мовлення учнів початкової школи.

References:

1. Vashulenko M.S. (2011) Methods of teaching the Ukrainian language in primary school: educational and methodological manual for students of higher educational institutions. Kyiv: Litera LTD, pp. 190–231.
2. Gorpynych V.O. (2004) Morphology of the Ukrainian language: a textbook for students of higher educational institutions. Kyiv: VC "Akademiya", 336 p.
3. Kochan N.I. (2002) Dictionary-handbook on the methodology of teaching the Ukrainian language. Lviv: Publishing Center of LNU named after Ivan Franko, 249 p.
4. Pentylyuk M.I., Karaman S.O., Karaman O.V., etc. (2005) Methods of teaching the Ukrainian language in secondary educational institutions / under the editorship M.I. Pentylyuk. Kyiv: Lenvit, 400 p.
5. Pentylyuk M.I., Karaman S.O., Karaman O.V. and others (2003) Workshop on methods of teaching the Ukrainian language / under the editorship M.I. Pentylyuk. Kyiv: Lenvit, 302 p.
6. Rusanivskiy V., Taranenko O., Zyabluk M. (2004) Ukrainian language: Encyclopedia. 2nd edition correction and additional. Kyiv: Publishing house "Ukrainian Encyclopedia" named after M.P. Bazhana, 824 p.
7. Yushchuk I. (2004) The Ukrainian language. Morphology. Kyiv: Lybid, 640 p.

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 4 (116) квітень 2023 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: В. Савельєва
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції
журналу «Молодий вчений»:
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, буд. 6/1
Телефони: +38 (095) 778 74 79, +38 (067) 695 64 10
E-mail: info@molodyivchenyi.ua
Сайт: www.molodyivchenyi.ua

Підписано до друку 30.04.2023 р.
Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 22,32. Тираж 100 прим.
Зам. 0423-122.

Видавництво «Молодий вчений»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, буд. 6/1
Телефони: +38 (095) 778 74 79, +38 (067) 695 64 10
E-mail: info@molodyivchenyi.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7641 від 29.07.2022 р.